

01

A

6630

154.

1916 e

197

7
DE

VSV HERMENEVTICO
LOCORVM PARALLELORVM

QVI EXEMPLIS EX V. T. PETITIS

ILLVSTRATVR.

EX AVCTORITATE

AMPLISSIMORVM PHILOSOPHORVM IN REGIA FRIDERICIANA

PRAESIDE

GEO. IOAN. LVDOV. VOGEL A. M.

AMPLISS. PHILOSOPH. ORD. ADIVNCTO

A. D. XIV. M. AVGVSTI CIOICCLXIX.

PVBLICE DISPVTABIT

CHRISTIANVS GVILIELMVS STELLWAGEN

FRISO - ORIENTALIS.

HALAE AD SALAM, AERE HENDELIANO.

VSV HERMANNI
LOCORVM PARALLELORVM

QVI EXEMPLIS EX N. P. RITZII

DISSECTA

EX AUCTORITATE

AMPLISSIMORVM PRAESESORVM IN REGIA KATHOLICANA

THEOPHILE

GEO. IOAN. LYDOW, A. M.

ANNO MDCCCLXXXVII

A. G. RIVIN, AUCTOR

FRANCOFURTI

CHRISTIANVS GUILIELMVS STELLWAGEN

FRID. - GRIENHAGEN

HABAE AD BAVARIAE

VIRIS
SVMME ET MAXIME VENERABILIBVS AMPLISSIMIS
DOCTISSIMIS
DOMINIS
IO. LVDOVICO LINDHAMMER

PRINCIP. FRISIAE ORIENT. SVPERINTENDENTI SPECTATISSIMO
COLLEGII ECCLESIASTICI MEMBRO AMPLISSIMO
ECCLESJARVM SCHOLARVMQVE EPHORO LONGE GRAVISSIMO.

ATQVE
ANDREAE ARNOLDO GOSSEL

SENATVS ECCLESIASTICI CONSILIARIO SPECTATISSIMO
SCHOLARVM INSPECTORI DIGNISSIMO
ECCLESIAE AVRICANAE PASTORI VIGILANTISSIMO

NEC NON

GVSTAV. RVDOLPHO BRÄWE

CONSISTORII ECCLESIASTICI ADSESSORI GRAVISSIMO
INSPECTORI DIOECESEOS AVRICANAE MERITISSIMO

ATQVE
VÉRBI DIVINI FIDELISSIMO MINISTRO.

DENIQVE

IO. ANTON. GVNTERO
STELLWAGEN

DIOECESEOS NORDANAE INSPECTORI

ET

ECCLESIAE QVAE NORDAE EST, PASTORI VIGILANTISSIMO
PARENTI OPTIMO DILECTISSIMO.

VIRIS

VIRTVTIS ET ERVDITIONIS NOMINE CLARISSIMIS
MAECENATIBVS SVIS AETERNVM COLENDIS

HANC DISSERTATIONEM

D. D. D.

CHRISTIAN. WILHELM. STELLWAGEN.

Non facile quemquam esse spero qui meum hoc consilium reprehendar, quod, cum huius descriptionis academicae occasio mihi sit data, de usu hermeneutico locorum parallelorum, utpote loco, de quo in omnibus compendiis hermeneuticis agitur, potius quam de re, quae nondum satis sit tractata, dicere instituerim, idque eo minus, si causam huius consilii indicauero. Maxime laudabilis illa diligentia, quam multi Ornatissimorum illorum Iuuenum, qui in hac *Fridericiana* disciplinae theologicae dediti sunt, sacrarum litterarum studio impendunt, me impulit, ut hoc eorum studium, quantum in me est, adiuuarem. Saepius tum in exercitationibus quas cum erectionibus ingenuis in interpretandis quibusdam libris sacris V. T. habui, tum in priuatis colloquiis aut ex dubiis quibusdam, aut interpretationis conaminibus quae alii mihi obtulerunt, experientia sum edoctus, eos in delectu locorum parallelorum, quid! quod nimio eorundem usu crebro errare, si breuia itaque de adhibendis illis praecepta darem, tempus atque chartam non perditurum me existimabam. Cogitanti mihi, qua ratione optime eorum *usum* possem exponere, prae ceteris arrisit ea, secundum quam *quid & cuius generis* sint loca parallela explicarem; deinde *regulas* atque *cautiones* in eorum usu adhibendas adderem, hasque *exemplis* illustrarem. Quod ex V. tantum Testamento loca adduxi, quibus id quod vellem demonstrarem, ea causa fuit, quod et illa loca maxime essent illustria, et ad interpretationem totius scripturae sacrae haud parum momenti haberent; deinde neque limites huius libelli tulerunt, ut ab mea ratione semel instituta recederem.

§. I.

Locorum parallelorum nomine comprehenduntur, aut voces atque dictiones aut sententiae vel eadem vel similes, aliis in locis siue eiusdem scriptoris siue alius cuiusdam, obuiaae. Solent qui de vsu hermeneutico locorum parallelorum in interpretando Nouo Test. agunt, tria agnoscere *parallelismi* genera, *proximum* scilicet, *minus propinquum* et *remotius*. Iustam esse hanc *τρίχεταιμον*, et omnino admittendam quisque facile dabit, qui cogitat, duos pluresue scriptores qui rem aliquam tractant, vel verbis similibus vtuntur, etiamsi sint eiusdem classis, sibiue simillimi, tamen differre, cum v. g. alter cum quibusdam verbis has coniungere soleat ideas, alter alias; vt itaque si eadem vox, dictio, seu sententia in eodem scriptore offendatur, genus adit parallelismi *proximi*, si in diuersis siue sit alius quidam scriptor sacer N. T. siue ex Interpretibus graecis V. T. *minus propinquum*; si tandem in Scriptore alius classis, (profani) *remotioris*. Etsi haec tripartita diuisio tantum de N. T. valere videatur; forte tamen de V. T. libris etiam dici poterit, si scilicet, qui in N. T. dicitur parallelismus *remotior*, quum extra collectionem librorum V. T. vt nemo nescit, nulli prostant libri hebraici, de ceteris linguis orientalibus siue *chaldaicis*, *syriacis* et *arabicis* scriptis capiatur. Adesse autem in V. T. parallelismum *proximum* et *minus propinquum*, vel me non monente, omnes norunt.

§. II.

Horum trium generum duplex iterum datur species, alia sunt loca *parallelata verbalia* alia *realia*. *Verbalia* dicuntur, in quibus idem *verbum*, eademue *dictio*, quidam quod oratio iisdem verbis repetita, occurrit; *realia* autem in quibus eadem *sententia* aliis verbis est proposita. Hanc posteriorem parallelismi speciem iterum diuidere poteris in *notionum* atque *propositionum singularum* et in *orationum* seu *narrationum integrarum*. Haec de diuersis locorum parallelorum generibus atque speciebus, iam de regulis et cautionibus in eorum vsu adhibendis.

§. III.

§. III.

Prima autem lex nostra haec esto: *Si inest loco, qui tractatur, verbum quoddam, non ubiuis obuium ideoque non valde notum; nec eius generis, ut res aut orationis nexus primo intuitu sensum illum, quem suggerunt Lexica, illi non posse non subesse demonstret, conferenda sunt loca parallela, et quo sensu, aliis in locis, illud veniat, examinandum.* Iustam atque aequam esse hanc praecceptionem omnino existimo, tironibusque valde commendandam, cum a nimio loca parallela colligendi studio alios auocet, alios ab omnimodo neglectu. In utramque enim partem solet non sine damno offendi. Qui ea plane negligunt, non possunt non grauiter saepius errare, quum notiones verbis rariobus in Lexicis tributae multoties, aut perperam iis tribuantur, aut non omnes. Vt prioris generis exemplo vtar, adferam ex Pf. 2, 1. verbum רָגַשׁ quod secundum Lexica valet, *cum strepitu concurrere, tumultuari.* Est illud ex rariobus, non nisi duobus aliis locis obuium, Pf. 55, 15. et 64, 3. Ferre posse videtur locus Pf. 2. sensum *tumultuandi*, si parallelismus vs. 2. non attendatur; quod si autem reliquum par locorum conferatur, et membrorum parallelismus examinetur, facile patebit eundem in illud non quadrare, sed potius nomen רָגַשׁ vel רָגַשָׁה, ex parallelismo nominis סוּר utroque in loco in primo membro exstantis, verti debere *consilium*; indeque verbum רָגַשׁ significare *consilia capere*; quae interpretatio, si conferretur vs. 1. et 2. Pf. 2. multum prae communi sese commendaturam esse speramus. Dixi porro: saepius quoque *non omnes notiones vocabulis rarioribus in Lexicis esse tributas*; hoc vt exemplo demonstrem, dabo nomen דְּמִיָּה Pf. 22, 3. 39, 3. 62, 2. In Lexicis vertitur *silentium omnimodum*; quadrat haec significatio in Pf. 39, 3. propriamque esse huius nominis, etymologia docet. Verum enim vero quod ad Pf. 22, 3. et 62, 2. attinet non potest non significare, *leuamen, sedatio*; et tamen abest hic sensus ab Lexicis. Sufficiant haec exempla ad monendum tirones ne acquiescant semper in significationibus quae a Lexicis suppeditantur, et ne loca parallela in difficilioribus verbis

conferre plane negligant. Sed ne nimii sint in iisdem colligendis quoque sint admonendi. Ponimus autem nimium usum, quem quodam modo dicere poteris abusum, hac duplici in re: primum si adeo dediti sint locorum parallelorum studio ut ad singula fere verba, etiam si facillima, loci quem tractant, ex aliis locis ubi haec verba iterum occurrunt eadem colligant, etiam si nullus plane ad loci, quem habent coram oculis, interpretationem inde redundet usus; deinde si sint in verbis rariobus adeo diffidentes, ut, quamvis videant et rem et orationis nexum requirere significationem, quam Lexica suppeditant, non satis tamen habeant, donec et reliqua loca euoluerint. Equidem lubenter fateor, nec illum improbum laborem, nec hanc nimiam diffidentiam, ipsi interpretationi omnino nocere; at superflua tamen est haec opera, cum illud nullius plane sit usus, et tempus perdat; hoc vero saepissime istud damnum adferat, ut tiro-nes, si in locum forte incidant, ubi res et orationis nexus significationem vulgarem respuit, aliamque illius loco ipsis suadet qua carent Lexica; exultantes atque tripudiantes ob hoc suum *eugruce*, statim in loco, quem iam volunt interpretari, adplicare cupiant et quasi nouum eiusdem sensum extorquere. Exempla sunt odiosa —

Ex his praemissis exemplis atque monitis liceat nobis usum praeceptionis, quam supra dedimus, tiro-nes docere. Putamus autem eum hoc modo optime posse describi: Transferant omnia vocabula, prout a Lexicis monentur; si autem incidant in loca, ubi res aut orationis nexus sensum alium requirit quam ille est, quem dat significatio communis, siue ille nouus statim pateat, siue non, euoluant loca parallela; et si prius, ut cognoscant an forte et alibi vocabulum hoc sensu sit usurpatum, quo suam confirmare possint interpretationem; si posterius, ut ex plurium aliorum locorum collatione resciscant an sint loca clariora ex quibus illustrando suo obscuriori aliquid lucis petere queant. Hoc de propriis tiro-num in interpretando periculis dictum esto. Addam adhuc nonnihil ad monstrandum usum nostrae regulae in lectione seu collatione Commentariorum. Absoluitur autem ille his duabus in rebus: si allata sunt loca paral-

parallela ad vocabulum vbi communi sua significatione, quae ne tironem quidem fugit, est vsurpatum; ea negligantur; tanto maiori autem cum studio euoluantur atque examinentur vbi Interpres ea protulit vt nouam aliquam verbi lociue explicationem fuleiret. Tunc enim vel vt conuincat sese; vel vt renuat hanc nouam interpretationem admittere, carere illis non poterit tiro. Deinde, qui alter vsus est, si obtulit Commentarii auctor interpretationem non ex recepta vocum significatione natam, nec tamen nominauit loca ex quibus nouae suae significationes probantur; a tirone euoluenda sunt, vt aequum de ea iudicium ferre queat.

§. IV.

Rariorem esse debere locorum parallelorum vsum, si vocabula species, ex iis quae paragrapho praecedente monui, patebit. Non idem sentiendum esse videtur circa *ditiones*, cum harum non ea ratio sit in Lexicis ac singulorum vocabulorum. Verborum significationes, etsi hic ibi quaedam adhuc addi quaedam demi quaedam immutari possunt, tamen multorum Philologorum diligentia, qui operam suam contulerunt, sic sunt definitae, vt in maxima saltem parte vix meliores reddi posse videantur. Verum quod ad *ditiones* attinet; iis proh! dolor, parum adhuc studii est tributum, saltem illud nondum, quo effectum esset, vt habeant tirones, vnde *ditionum* significationes possint petere. Vsitatissima, sed pessima sane, *ditiones* vertendi ratio haec est; vertitur verbum ex significatione in Lexico profante, nomen seu particula, cum verbo *φρασιν* efficiens, iterum pro natiuo suo sensu, nullo sensus, qui ex coniunctione verbi et nominis seu particulae oritur, habito respectu; atque inde non potest non saepe numero vsu venire, vt aut plane alienus locis inferatur sensus, aut saltem translatio oriatur infra omnem intelligentiam posita. Iudicent itaque aequi huius rei arbitri, annon de interpretatione phrasium hebraicarum iure meritoque hanc ferre possim legem: *Omniū fere ditionum significationes ex locis parallelis sunt definiendae.* Quod inseruerim voculam *fere* non im-

merito fecisse mihi videor, cum dentur utique eius generis dictiones, quae aut ex aliis locis, si non sint similia sed eadem nullam lucem accipiant, aut quarum compositio, quae sola et vnica significatio esse possit, per se docet. Verum enim vero quod adserui, in plurimarum dictionum significatione definienda adhibenda esse loca parallela, non abs re dixisse arbitror. At de illis tamen dictionibus, quae constant verbo atque particula inprimis hanc praeceptionem intelligi velim; cum quod ad alteram earum speciem, quae ex verbo atque nomine sunt compositae, rarior sit locorum parallelorum usus, quod plerumque in compositione verbi cum nomine idem maneat sensus, qui illis extra eam inest. Ex multis exemplis, quae proferre possem ut probarem, neglectum locorum parallelorum in definienda illius generis dictionum significatione, interpretationi magnum inferre detrimentum, duo solum proferam, ex Gen. 5, 22. 24. 6, 9. **הַתְּהֵלֵךְ אִתָּךְ** et ex Pf. 4c, 8. **כָּתַב עָלַי**. Prior **הַתְּהֵלֵךְ אִתָּךְ** ab omnibus, quod scio, Interpretibus explicatur, *pietati et vitae immaculatae studuit*. Aptissima videri posset haec interpretatio tum v. 24. cap. 5. ex cuius orationis nexu nata esse videtur, tum v. 22, et v. 6. cap. 6. sunt enim haec tria loca non tam similia quam eadem; quod si autem conferatur locus similis seu parallelus 1 Sam. 25, 15. vbi prostant verba **הַתְּהַלְכֵנוּ אִתָּם**, tunc clarissime adparebit, ista loca non *Henochi et Noae* pietatem morumque integritatem commemorare, sed conuersationem qua cum Deo sint vsi; quod illos scilicet crebrioribus apparitionibus dignos habuerit. Liceat mihi quaedam hic addere, ne dura atque coacta videatur dictionum locorum interpretatio, si dicitio haec vertatur, prout eiusdem significationem ex clariori *Samuelis* loco suppeditaui. Versum 22. c. 5. verto: *Henochus, nato Methusalemo vixit adhuc trecentos annos, per quos omnes familiaritas illi cum Deo intercessit* — vs. 24. *Tandem aliquando cum Deus iterum illi apparuisset, hominum conspectui est subtractus nec vnquam posthaec visus*. Si spectes cap. 6, v. 9. orationis nexus hanc interpretationem iterum feret: narratur enim *Noachum fuisse inter aequales virum iustum atque integrum, vnde et a Deo singulari conuersatione sit dignatus*.

gnatus. Alterum exemplum, dictio **כָּתַב עַל** Ps. 40, 8. proftans, fi vertitur *scribere de* etc. vertitur sane vitiofiffime, cum vſus loquendi huic interpretationi plane repugnet. Sexcenties occurrit in V. T. libris *ῥεγρασας על כָּתַב*, ſed, niſi egregie fallar, hoc triplici tantum ſenſu: 1) *inſcribere* tabulis, lapidibus, libro cet. *Deut.* 6, 9. 27, 3. 8. *Iof.* 8, 32. *Ier.* 36, 18. 29. etc. etc. 2) ad aliquem *perſcribere* litteras, *Eſr.* 4, 7. 2 *Chron.* 30, 1. et 3) quae ſignificatio ex proxime praecedenti nata eſſe videtur, *praefcribere alicui*, 2 *Reg.* 22, 13. Prior ſenſus non quadrat in dictum Pfalmi locum, nec ſecundus, at tertius aptiſſimus, ſi quid video, illi eſt. Communis autem interpretatio ex nullo ſimili loco poteſt probari; quid! quod, ſi natiuam voculae **עַל** ſignificationem attendas, iſta nec ferre quidem poſſe videtur vulgarem explicationem; quod ſi enim Vates diuinus dicere voluiſſet, *in volumine Legis ſcriptum eſt* DE ME, dicendum ipſi fuiſſet **סֵפֶר כָּתוּב מִמֶּנִּי**. In nexum orationis optime quoque quadrare videtur noua huius *ῥεγρασας* interpretatio; commodiſſime enim et, vt videtur, veriſſime v. 7-9. hunc in modum poteris *παραφραζειν*: *Cumque nullo, quodcunque illud ſit, ſacrificiorum genere te delectari ſeu illud curare ſolere mihi notum feceris, ſed ſola voluntatis tuae expleione, ideo lubenter ad id animum meum adplico, vt nunquam ex eodem dimittam praeepta tua, ſed vt quocunque occasione mihi oblata, ſumma cum voluptate ea exſequi allaborem.* Sufficiant haec duo exempla ad monendos tirones, ne admittant facile dictionis, ex verbo et particula compositae, interpretationem, ſi vel minima adſit ſuſpicio, eam aliud forte quidquam poſſe ſignificare, quam in fronte gerere videtur, niſi ex ſimilium locorum collatione de ſenſu dictionis ſint facti certiores.

Nullo modo a me impetrare poſſum, quin etiam atque etiam exhorter tirones, vt ſibi caueant ab iſta *παραφρασεως* ſpecie, ad quam multi proh! dolor Interpretes in explicando illo dictionum genere, circa quod, quidquid de explicandis phraſibus diximus, monitum eſt impingunt. Non ignoro quidem me illud vitium iam reprehendiſſe, cum adfirmaverim, peruerſiſſimas dictiones explican-

plicandi rationem esse hanc, si verbum et nomen seu particula singulatim quodque explicetur; verum enim vero dum nomen seu particulam extra nexum cum verbo volunt interpretari, in eo saepissime peccant, ut cum videant proprium particulae sensum, aut orationis nexui aut hypothese, quam forte ibi inuenire sibi videntur, seu sensui saltem quem ibi esse existimant, repugnare; rem suam sic agant, ut ex nomine siue particula sensum, quem loco subesse sibi persuaferunt, extorqueant: Hoc ut efficere possint, conferunt alios locos, quibus idem nomen eademque particula inest, et experiuntur, num haec noua sua significatio, nomini seu particulae in aliis locis existanti possit accommodari. Si successus eorum votis respondet, ut locos quosdam inueniant, e quibus ad nouam suam nominis seu particulae significationem aliquem elicere possint sensum, nulli amplius dubitant, nomen seu particulam hac significatione vere gaudere, hisque aliis locis iam, ut suam de sensu loci, quem tractant, coniecturam stabiliant, tanquam locis parallelis vtuntur. Nihil facile liberaliori interpretationis studio magis officit quam hi tales Interpretum mores, quidquid enim e libris diuinis volunt elicere, eliciunt; cum rarissime soleat accidere ut quam tribuere volunt particulae alicui significationem, non aliquem in locum, etiamsi plane alieno nexu, cumque alio verbo connexo, possint quoddam modo accommodare.

§. V.

Quem usum loca parallela verbalia in interpretatione praestent, idem et a realibus potest percipi. Supra iam, cum vtriusque locorum parallelorum generis, mentionem facerem, commonui, *realium* duplicem iterum statui posse speciem, alteram, quae *notionibus* atque *propositionibus singulis*, alteram, quae *orationibus* seu *narrationibus integris* absoluat; de vtraque inde specie mihi iam erit agendum. Vix operae pretium esse videtur monere me, cum et singulis verbis parallelissimum realem tribuam, non nisi de eius generis exemplis verba facere, quae differunt verbis et consentiunt in re; hoc ipsum enim ex iis, quae §. II. commemoravi, sat clare adparet. Ut ab illa paralle-

lismi

lismi *realis* specie, quae *notiones* atque *singulas propositiones* in se continet, ordiar, primo loco hanc circa eiusdem usum praecipendam esse arbitror regulam: *Si inest loco cuidam vox, quae aut ex numero ἀπαξ ἐπισημασμένη est aut quae, etsi in aliis quoque locis adsit tamen non nisi in aequè obscuris, prostat, et neutrius significatio recepta ita sit comparata, ut statim pateat, orationis nexum vix ac ne vix quidem aliam ferre posse, tunc conferendi sunt loci similes, et quodnam aliud vocabulum huius obscurioris loco sit usurpatum, cognoscendum, atque hinc obscurioris significatio aestimanda.* Cum omnia fere, quae supra §. III. de conferendis locis parallelis verbalibus diximus hic quadrent, superfluum esse existimo multa latioris explicationis causa nunc addere. At hoc unum nequeo praetermittere ad hanc modo nominatam classem utique referenda quoque esse illa verba, quae propria quidem significatione multoties, tropica autem quadam non nisi semel veniunt, aut saltem etiam si saepius obvia sint, non clarioribus tamen in locis. Multa quidem adferre possem exempla, sed ut chartae parcam unicum solum modo hic proferam, quod sufficere spero tum ad ea illustranda quae modo commotui, tum quae in ipsa proposita regula exposui. Esto autem vocabulum כבוד Ies. 4, 5. obuium. Nullo, nisi egregie fallor, alio in loco, etiam si diuersissimis ceterum sensibus veniat, eo obuium est sensu hocce vocabulum, quo in hoc iesaiano loco videtur esse usurpatum, scilicet quod significet *locum illustrem*. Hunc sensum, ut ego quidem existimo, solum in hoc loco potest ferre. Qui ipse autem, cum eodem non amplius sit usurpatum, non nisi ex locis parallelis realibus poterit fulciri. Adsunt duo quae hunc usum praestabunt, prior exstat Gen. 43, 10. ubi occurrit vocabulum זמרר; alter Ps. 22, 4. puta vocabulum תהלה. Illud dictum est de illustrioribus seu praestantioribus terrae fructibus, hoc de illustri seu glorioso Dei habitaculo. Iam si inquiras, quae causa sit, cur praestantiores fructus dicti sint זמרת *cantio*, et Zion תהלות *laudes*, vix aliud quidquam poteris inuenire, nisi hoc; fructus esse indicatos eos, qui maxime apud exteros celebrarentur; et Zionem dictam esse תהלות quoniam Iudaei de hoc

loco, utpote habitaculo Dei, maxime gloriarentur. Quidni itaque, cum propria significatio nominis כבוד ad significationes proprias nominum תהלה et זמרה prope accedat, ex tropicis suis significationibus etiam tropus vocabuli כבוד qui dicto loco adest, possit explicari atque confirmari? Ceterum, quum iam non verser circa interpretationem dicti loci Iesaiiani, reliqua quae ad eum intelligendum deberent adhuc moneri, potero omittere.

Lex, quam supra tulimus, non valet solum de singulis verbis, sed et, mutatis mutandis, de *singulis propositionibus* atque *opinionibus*. Exempli loco sint ex ultimo versu libri Iesaiiani verba וַאֲשֶׁם לֹא תִכְבֹּר. Verbis וַאֲשֶׁם לֹא תִכְבֹּר inesse sensum *continuationis*, vel me non monente quisque facile animaduertet; at quid significat וַאֲשֶׁם et ignis eorum? Quae sit popularis interpretatio, notius est, quam quod eam hic repetere sit necesse. Clarissime eadem demonstrat, neglectus locorum similium quantum adferat damnum. Conferatur locus similis cap. 34, 3. eiusdem libri proflans, et apparebit, quo sensu hic sit dictum אֵשׁ. Non aliud inter utrumque locum interest discrimen, nisi hoc, quod in illo de re nunquam peritura sermo sit, in hoc vero duratio istius rei an breuior sit an longa plane non sit determinatum; sed hoc non impedit horum locorum parallelismum. Adparet potius id quod cap. 66. est וַאֲשֶׁם לֹא תִכְבֹּר, in altero loco c. 34, 3. esse וַעֲלֶה בְּאֵשׁם -- Hoc significat, ut nemo non videt, *adscendet foetor ipsorum*; quod illud indicet, *nunquam non adscensurum esse foetorem illorum*, non difficile erit demonstratu. Dictioni וַעֲלֶה בְּאֵשׁ subest imago *fumi*, quod scilicet vapor fumi instar, sese efferat atque diffundat. Eadem phrasit iterum est adhibita Ioel 2, 20. et Amos 4, 10. -- De semper duraturo interitu terrae Idumaeae Iesaias dicit c. 34, 10. nullo tempore extinctum fore eius ignem, semper adscensurum esse eius fumum. Vox עֵשֶׂן pluribus in locis pro אֵשׁ igne vsurpatur cf. 2 Sam. 22, 9. וַיִּהְיֶה עֵשֶׂן בְּאֵפוֹ; quod aliis in locis est וַיִּהְיֶה אֵפוֹ et *exarsit ignis* (ut ita dicam) *irae eius*; explicantur ista verba sequentibus וַאֲשֶׁם מִפְּנֵי הַאֲכָל; totus enim versus saepius repetita vice *iram Dei esse*

com-

commotam commemorat. Adde Ies. 65, 5. Nah. 2, 14. Quem ad modum Hebraei nominis אש loco vtuntur nomine עשן, sic quoque, ob arctissimum scilicet ignis et fumi nexum, loco עשן dicunt אש; v. c. Deut. 4, 11. בער באש dictum est, vt indicetur, *densam nebulam montem omnem intexuisse*, quod sequentia verba חשך ענן וערפל confirmant. v. 12. adfirmatur, Deum locutum esse מאוך האש *ex nebula* montem cingente. Ex iis itaque quae hucusque monuimus colligere iam liceat: locum Ies. 66, 24. et qui prostat c. 34, 3. tanquam loca similia secum posse comparari; cum posteriori manifeste subesse videatur imago *fumi*, vaporem e cadaueribus adscendentem, significans; in priori autem notio ignis claris verbis (ואש לא תכבה) sit expressa; אש et עשן vt synonyma soleant vsurpari; denique, si ad tempus in loco cap. 34, 3. suppleatur notio *perpetuae durationis*, et pro *vapore* reponatur ipsa imago, *fumus*, statim pateat, *non exstingui ignem, et semper adscendere fumum*, vnum idemque esse; cessante enim illo cessat et hic. Quae quum ita sint explicandus nobis videtur dictus locus sic: *Exituram esse probam illam aetatem cadauera improborum spectandi gratia, quae scilicet et post mortem hac poena adficientur, vt non computrescant, sed vt vermibus ipsorum sat cibi suppeditent, et per longissimum temporis spatium vapor ex iisdem adscendere possit; omnibusque inde tum temporis viuentibus sint fastidio.* Fauet huic interpretationi nexus orationis praecedentis; fauet et hoc, Hebraeis nihil visum esse terribilius, quam post mortem carere sepulcro. Verum hoc non nisi locorum parallelorum beneficio cognoscitur. —

Supereff vt non nihil adhuc de parallelismo reali *orationum* seu *narrationum integrarum* addam. Deprehenditur autem haec parallelismi species vbiunque scriptor circa vnum idemque obiectum est versatus; indeque tam in *rebus historicis*, quam, hocque potissimum, in *orationibus de rebus quibusdam habitis*, seu *earum tractationibus*. In *rebus historicis* rarior quidem est hic talis vsus, cum plerumque ex rerum narratarum serie factum ipsum satis eluceat, sed tamen adest. Quoad *orationes* Prophetarum tanto crebrior ex-

istit. In illis praeceptio est facillima, haec scilicet: *Si aut circa totam narrationem, aut partes eiusdem obiiciant sese quaedam difficultates, vel similes relationes vel quae de eadem re factae sunt, conferri debent.* Vtrumque ut exemplis illustrem, adferam cap. 6. Ies. et eiusdem Vatis cap. 38, 7. 8. 22. Negari nequit cap. 6. Ies. si quacratur, quid sibi velit narratio hoc capite facta, esse utique e difficilioribus. Vt 5. 6 et 7. prodere quidem videntur, Vatem primae sibi factae reuelationis diuinae mentionem facere, sed nullo tamen modo certissime inde effici posse videtur, scopum huius capituli esse narrationem vocationis ad capeffendum munus propheticum; quod si autem conferas cap. 1. *Ieremiae*, et hoc patebit, et simul id quod arguunt supra nominati versus cap. 6. Ies. confirmabitur. Quantum hoc adferat vsum ad interpretationem h. cap. sentient, qui illud tractant.

Quod ad alterum exemplum e cap. 38, 7. 8 et 22. attinet, clarissime inde, id, quod supra dixi, adparere existimo. Duo priores versus nihil habent difficultatis, quod si autem illis adiungatur vs. 22. ea sane non carebit. Cum enim vs. 7 et 8. signum, quod Hiskiam de veritate promissionis ipsi factae certio-rem reddere debebat, sit commemoratum; vs. 22. autem Hiskiae quaestio, vndenam cognoscere possit se rursus templum esse visurum? hic vltimus versus vix alia ratione intelligi posse videtur, quam quod nouum quoddam signum poposcerit, ex quo cognosceret se templum rursus esse introiturum. Cur autem illud posceret? si enim signo de sanitate recuperanda certior erat factus, quid recuperata illa impedire eum potuisset, quo minus templum ingredi ipsi liceret. Si autem dicatur, sermonem esse de signo vs. 7 et 8. commemorato; iure meritoque quaeri potest, cur narratorum ordo adeo sit confusus. Omne dubium ex loco parallelo 2 Reg. 20, 8-10. exstante tolli potest. Adparet inde saepius iam commemoratum vs. 22. non noui cuiusdam signi, quod petierit Hiskias, mentionem facere, sed narrationis ordine praecedere debere versus 7 et 8. Quo modo autem factum sit, ut hic noster versus sub finem narrationi sit adnexus, Critici est diiudicare.

De usu *parallelismi realis* in orationibus prophetis ad eundem modum, quo de vniuerso parallelismo factum est, praecipere debet: *Si ex ipsis verbis effici nequit, cuiam temporis vel cuiam personae tribuenda sit oratio tunc conferendae sunt eiusmodi orationes, in quibus vel eadem vel similes dictiones atque imagines occurrunt; ut pateat, qua ratione illae sint intelligendae, totaque oratio sit aestimanda.* Lubenter quidem do, plerumque in diiudicandis vaticiniis non esse necesse, ut ad parallelismum refugiat, cum vel indicia sat clara in iisdem expressa, vel nexus orationis, cui omnium maxime tribuere soleo, ad quem vel quid respiciat orator sacer, demonstrent; interim sunt tamen eius generis exempla, vbi nexus nullus est inter antecedentem et subsequentem orationem; ut et inde de tempore, ad quod spectet, et de persona, de qua sermo sit, nihil possit colligi; vel etiam talia, vbi nexus quidem clarissimus, sed loca tamen quaedam istius orationis ab sensu, quem exigit nexus, plane abhorreere videntur; in his exemplis solus certe parallelismus aequus erit iudex. Quo ea iam, quae hucusque commemoravi, copiosius explicem, adferam quaedam exempla; et ut statim in posteriori adfero haeream, utar exempli loco v. 5. cap. 23. *Jeremiae*. Orationis nexus, (imprimis v. 7 et 8.) clarissime docet non alio de tempore haec posse esse dicta, nisi de eo quod sequebatur captiuitatem babilonicam; deinde non alia de persona, quam de ea, quae tunc temporis futura esset populi caput. Verum enim vero summum illud studium, quidquid vlla ratione de Messia valere dicique posse videtur, etiam de Messia, siue liceat per orationis nexum siue non, interpretari, effecit, ut v. 5. dicti capituli, inuito nexu, de Messia exponi soleat. Causa fuit huius *παρρησιας*, quod c. 11, 1. *Iesae* dictiones *חַטָּר מְנוּעַ יְשׁוּ* et *בָּצַר מִשְׂרָשׁוּי* de Messia soleant intelligi, nec, ut videtur immerito, cum vs. 10. huius capituli Iesaiani, vix aliam ferre posse videtur interpretationem, quam quod de persona quadam sermo sit, quae diu post captiuitatem babilonicam sit exsitura. At hic dictus locus, non is est, ex quo noster possit explicari; toto enim coelo differt vterque contextus. Si mittetur in vtroque loco omnis ipsarum personarum

rum determinatio, inter se conferri poterunt; continet enim vterque promissionem de capite populi futuro, ex dauidica stirpe prouenturo. Quum autem contextus vulgarem interpretationem, quae personam hanc Messiam esse adfirmat, cap. 23, 5. *Ier.* respuat, indeque plane differat a contextu cap. 11, 1. *Iesaiæ*, alii loci hic erunt colligendi, quo pateat, non esse necesse vt clarissimus nexus orationis hic negligatur. *Ies.* 4, 2. צמח יהודה dicitur populus e captiuitate redux, quod docet contextus. *Zach.* 3, 8. et 6, 12. *Zorobabeli* nomen צמח tribuitur, vt iterum orationis nexus clarissime demonstrat. Patet ex his variis locis nomen צמח non esse nomen vni personae proprium, sed de pluribus sensu *pullulandi* posse explicari. Efficiet itaque hoc nostro in loco collatio locorum parallelorum primum hoc: non posse non alia intelligi persona, quam Messiae, de qua *Ies.* 11, 1. sermo sit, etiam si admodum similes sint vtroque in loco adhibitae dictiones; deinde, cum contextus nostri loci indicet personam, primo tempore post captiuitatem babylonicam illustrem, haecque vt partim ex *Zachariae* locis, partim ex historia illorum tempore colligi debet, non alia esse potest, quam *Zorobabelus*; de hoc quoque locum nostrum esse intelligendum.

Vt tandem et id exemplo illustrem, quod vltimo loco adferui, parallelisimum realem etiam usum praestare in determinandis orationum argumentis, vbi nexus non sufficere videtur, vt cap. 3. *Ioelis*. Placet interim quaedam, vt clarius exponam quod volo, praemittere. Videtur autem mihi hic parallelismi vsus sic esse moderandus, vt ex vniuerso imaginum siue repraesentationum ambitu, non solum eae imagines et repraesentationes, quae aliis in locis iterum occurrunt depromantur et in illustrationem loci, qui tractatur, adhibeantur, sed, hocque praepimis, vt orationis nexus atque argumentum ibi, vbi iterum sunt vsurpatae, probe attendetur. Nam qui nexus atque argumenta, quibus solent venire, negligit, is non potest non grauiter saepius labi, cum quem sibi semel persuasit vocabuli, dictionis, imaginis vel repraesentationis sensum, vbique certe locorum adplicare studebit. Hoc accidit in eo exemplo, quod

iam

iam copiosius exponere animus est. Omnes fere interpretes christiani, in hoc vaticinio illustrando, fundamenti loco posuerunt interpretationem Petrinam Act. 2, 16-21. commemoratam, quam, ut ex sequentibus forte adparebit, dicere possis *accommodationem*. Totum argumentum *Ioelis* hoc est: Adnuntiat Iudaeis mox secuturum excidium, quo a Chaldaeis adfligerentur; gravitatem illius depingit, et quae sunt reliqua. In solatium proborum addit promissa futurae restitutionis, et vindictae ab hostibus eorum petendae. His minis atque promissis inferta legitur illustris illa *περικοπή*, quam, ut dixi, omnes fere christiani interpretes de effusione Sp. S. sub initium temporis N. T. secuturae, solent interpretari. Ut iam taceam admodum difficilem videri harum materialium nexum, si ea pars ad dictum modum explicetur, hoc enim postea vrgebo; ipsas autem notiones ex Vatum cogitandi dicendique modo hanc explicationem ferre posse nego atque pernego. Notetur itaque inprimis duplex illa ratio, (reliquae enim huius nominis significationes huc non pertinent,) ad quam Vates diuini vocabulum *רוח* solent adhibere; et primo quidem loco si de toto populo, deinde vero, si de se ipsis verba faciant. Si de toto populo seu potiori tamen illius parte dicta sit *effusio* siue *immissio spiritus*, tunc *רוח* semper verendum, *animus*; hacque duplici ratione vsurpatur: vel scilicet de animo *peruerso* seu *stupido*, iustae animi adfectibus quibus decipiantur homines, *רוח ערש* Ies. 19, 14. et *רוח הררעוה* Ies. 29, 10. cum stuporem peruersamque agendi rationem, qua a Deo puniantur, indicare volunt; vel de *animo nouo*, quem ipsis aut Deus indat, aut cui ipsi operam dare debeant. Ad posterius referendus est locus Ezech. 18, 31. ad prius vero, quod et inprimis hic est vrgendum, haec: Ies. 32, 15. *עד ישרה עלינו רוח ממרום*; a v. 9-14. securis Iudaeis omnimodus terrae suae interitus a Chaldaeis illis infigendus est adnuntiatus; v. 15. durationis, aut si dicere malis cessationis, tempus est definitum: ad verbum, *donec effundatur super nos spiritus ex alto*; quid hoc sibi vult, nisi: donec a Deo plane inuersi atque immutati, et eo animo sumus adfecti, quem ipse a nobis reposcit; donec mores actionesque nostras ad
eius

eius voluntatem legesque componamus; hanc interpretationem posterius membrum v. 15. et versus sequentes suppeditant. Ezech. 11, 19. רוח הרשעה אתן בקרבכם, hoc in loco nexus orationis clarissime iterum demonstrat, de nouis animi adfectibus qui a Deo ipsis calamitate babylonica insilluntur, sermonem esse. Cap. 36, versus 26 et 27. huc quoque sunt referendi, quum in illis horum nouorum animi adfectuum iterum mentio sit facta, eorumque effectus in posteriori membro v. 27. clarissime sint descripti. Cap. 38, 29. huius Vatis dicitur וגוי אשר שפכתי ארתי רוחי על, promittitur ibi a Deo, se Iudaeos, cum impertierit ipsis spiritum suum, non amplius esse quasi ignoraturum.

Liceat nobis iam ex iis quae hucusque monuimus quaedam colligere: Adparebit *primum* phrasen ערוה רוח, שפך רוח, נתן רוח, de Deo usurpata stylo Vatum non nisi largitionem atque instillationem, eorum animi adfectuum, qui sunt vt Deus eos cupit, designare; *deinde* tales, animi adfectus dici fundamentum atque causam omnis felicitatis; indeque explicandum esse, quod eorum commemoratio adiuncta esse solet promissae restitutioni; per horum enim emendationem simul tollitur causa cur Deus populum suum puniat.

Iam si vero noster textus cum exemplis, quae attulimus comparatur, palam fiet etiam in nostro loco, phrasin אשר רוחי שפך nihil aliud significare, quam largitionem nouorum animi adfectuum, quos Deus ipsis suppeditaturus sit. Maxima enim est inter nostrum et parallelos locos, conuenientia. In omnibus agitur de calamitate babylonica; in omnibus quoque promissio datur futurae restitutionis; et vtrumque simillimo modo, vt adeo Ies. 32, 19. sublatio hostium, quae cap. 4. Ioelis copiose est exposita, commemorata sit; cur itaque non haec orationis pars, quae cap. 3. Vatis nostri continetur, eundem in modum explicanda esset, quo debent explicari supra allata loca? Quid impedit, quominus Nostrum hic, Vatis admodum solemnem illam representationem, adhibuisse dicamus? Dices forte sequentia verba ob-
sunt

sunt: sed facilis erit responsio. Numne Act. 2. omnes christiani vaticinati perhibentur? minime; de solis enim Apostolis ibi agitur. Ergo, cum id de Iudaeis reducibus etiam dici nequeat, haec verba non proprie sed improprie vsurpata esse confiteri fas est. Nec erit difficile, qui iisdem subest sensus, explicare. Supra dixi Vates diuinos vocabulo רוּחַ etiam de se vti solere. Dabo nonnulla huius vsus exempla Ies. 61, 1. Ezech. 11, 5 et 24. Prophetae de se ipsis vel adparitionibus sibi factis vtuntur vocabulo רוּחַ. Harum adparitionum effectus erat praedicatio seu patefactio rerum illis a Deo reuelatarum; quae praedicatio verbo נְבִיאָה designabatur. Patet inde cur nostro in loco effectus futurae effusionis spiritus diuini, tanquam donum propheticum quod omnibus detur, sit descriptus. Quum scilicet noster populo promississet largitionem spiritus diuini et iam in eo esset vt effectus eiusdem vellet describere, pro eo quod diceret, istos homines locuturos esse, quae Deo grata acceptaque forent, (quod scilicet tanquam partem cultus numinis pro toto posuit,) vsus est verbo נְבִיאָה, sine dubio ex solempni illa repraesentatione, quod נְבִיאִים diuinam voluntatem consiliaque aliis ex reuelationibus numinis adnuntiantibus, praesentia spiritus diuini tribuatur; et quum Iudaeis causam נְבִיאָה נְבִיאָה, scilicet largitionem spiritus diuini sit pollicitus Noster, at alio sensu, eo scilicet quem supra enucleauimus, loco vt effectum huius largitionis ad sensum quem hic habet nomen רוּחַ descriperit, ad eum accommodauerit, quem alter vsus huius nominis, si nimirum sermo sit de Prophetis, secum fert. At probabilius mihi adhuc videtur, נְבִיאָה נְבִיאָה et dictiones רוּחַ חַלְמוֹת ac רוּחַ חַיִּימוֹת hoc loco pro synonymis reputare נְבִיאָה רוּחַ נְבִיאָה, cum inter se non nisi vt causa et effectus differant; arguit enim hoc vl. 2. vbi, cum nominentur serui et ancillae, simpliciter dictio נְבִיאָה רוּחַ נְבִיאָה sit repetita. Commemoratio *fliorum et filiarum, senum et iuuenum, seruorum et ancillarum*, exprimit, quod tiro-num causa moneo, vniuersalitatem; omnibus itaque, omnis aetatis atque ordinis hominibus hi noui animi adfectus, quibus Deo grati redderentur, suamque confirmare possent felicitatem, promittuntur.

Clarum iam fecisse mihi videor, quo modo ex meris repraesentationibus, quibus Vates diuini vti solent, prior pars huius difficilioris capituli explicanda sit; restat vt idem et de v. 3 et 4. h. cap. moneam. Innumeris fere vicibus, si omnimoda terrae cuiusdam vastatio describitur, vti solent Prophetae ea repraesentatione, quod dicant, et terram et eidem imminens coelum vastatum iri; vt e multis exemplis vnicum modo adferam, nominabo locum Ies. 34, 4. nec non versus sequentes vsque ad 14. in illo enim *coeli* regionis Idumaeae, in sequentibus *hominum, agri, urbium* atque *palatiorum* interitus, more quem et Noster et reliqui Vates sunt secuti, describitur; ex vltatissima itaque hac repraesentatione etiam dicti versus explicari poterunt; nec quidquam amplius esse existimamus quod hanc nostram interpretationem, quam exempli loco protuli, vt vsum parallelismi realis in reperiendis argumentis capitulum demonstrarem, premat.

§. VI.

Accedamus iam ad docendas cautiones, quae in *delectu* locorum parallelorum obseruandae sunt. Dissertationis §. I. triplicis iam eorum generis mentionem feci; *proximorum* scilicet, *minus propinquorum* et *remotiorum*, quem ad modum in N. T. soleant aestimari; de qua tripartita diuisione qui plura scire cupit adeat Summum SEMLERVM in *Obseruationibus ad WETSTENII libellos ad Crisim atque Interpretationem N. T.* p. 126 sq. In dicta illa sphaera simul monui hanc *τεχνοτροπία* etiam ad V. T. posse adplicari; quod hac ratione optime fieri poterit, si *proximorum* nomine intelligantur non solum scripta vnius eiusdemque Auctoris sed omnes ii libri, qui ad vnam classem debent referri, v. c. omnes illi Prophetae qui ante captiuitatem babylonicam scripserunt, vel durante ea; porro tres vltimi ita dictorum XII. minorum Prophetarum qui post eam vaticinati sunt, cet. *minus propinquorum* omnes libri V. T. nulla habita discriminis ratione, *Genesis* e. c. et *Iobus*; tandem vero *remotiorum* titulo, scripta *chaldaica, syriaca, arabica* cet. quibus adde-
re poteris libros Noui Testamenti et ex his imprimis, *Euangelia* quae historiam

IESU CHRISTI referunt. De his variis generibus liceat nobis omnino hanc praecipere regulam, quam modo commemorata diuisio suadet: *Proximi praeferantur minus propinquis; hi remotioribus.* Non est certe cur verbulum modo huius regulae probandae causa adferam; equis enim non dabit, facilius fuisse ut aliae classis scriptor verbum quoddam, dictionem sententiamue alio sensu usurpauerit, quam vel idem scriptor vel alius, cum hoc ad vnum ordinem referendus, praeprimis cum diuersas tractent materias, temporumque suorum status non parum immutatus esse soleat? nec minus *proximos* et *minus propinquos* praefereudos esse *remotioribus*, cum, quanta etiam sit dialectorum orientalium conuenientia, magnum tamen superfit inter illas discrimen. Quodam modo superfedere me posse existimo accuratione explanatione huius regulae, cum nemo non videat, eam hoc sibi velle: si occurrat vocabulum, dictio, sententiae in scriptore quodam, cuius interpretandi ratio non ex nexu orationis statim pateat, tunc primo loco examinandum esse, annon idem vocabulum, dictio atque sententia aliis in locis vel eiusdem scriptoris, vel eiusmodi saltem qui cum ipso ad vnum classem referendus est, iterum profert; si non profert conferendos esse *minus propinquos*; et si et hi nullum usum praesent tunc demum adeundos esse *remotiores.* At sunt tamen nonnulla, quae hic negligere nefas foret. Monemus itaque primo loco non nimis extendendam esse hanc nostram regulam quod ad *primum* et *secundum* dictorum generum. Raro enim inter illa genera aliquod discrimen locum habere, et fere non nisi certis in casibus, lubenter concedo. Sic v. c. quod ad singula verba, atque dictiones attinet, non possum non rarissime modo aliquem agnoscere usum huius regulae, tum demum scilicet, si vocabulo cuidam seu dictioni alicui a scriptore quodam singularis aliqua tribui soleat significatio seu sensus, quo caret apud ceteros. Ut exemplo utar adferam nomen כסיר proprie quidem *hominem stupidum* cf. Pl. 49, II. designans; at in *Proverbiis SALOMONIS* saepissime *hominem, qui omni caret legum diuinarum scientia, sibi soli relictum*; sic quoque oppositum חכם est homo *diuina praecepta edoctus.* Verum enim vero

quod ad *imagines* atque *sententias* attinet, non idem erit omnino statuendum, si nimirum eas excipias, quae in lingua ciuitatis iure sunt donatae. Intelligo autem eas *imagines* atque *sententias*, quae pro mutato scriptorum statu, si a diuersarum classium scriptoribus sunt usurpatae et ad varia obiecta, pro vnius cuiusque materia, accommodatae, debent explicari. Vt, quod volo, copiosius exponam, subiungam statim admodum illustre huius rei exemplum ex cap. 3, v. 1. *Malach.* coll. cum cap. 40, 3. *Iesariae* petito. Praeprimis dignum videtur hoc exemplum, cum et clarissimum sit et eius simul generis, quod (qua in re maximum adesse solet discrimen scriptorum atque Vatum diuinorum qui ante et post captiuitatem babyloniam vixerunt, docuerunt, scripserunt,) talem fistat repraesentationem, quae mutatis temporibus est mutata. Vtpote magnum in diiudicandis vaticiniis an de Messia an de alia quadam illustri persona V. T. fermo sit, subsidium semper mihi visa est attentio ad temporis periodum, ad quam Vatum munus erat restrictum, quo tempore vixerint, et num officium ex superstitibus illorum libris arctioribus limitibus circumscriptum an extensum magis aestimandum sit. Tempus quo vixerint ante omnia obseruandum esse arbitror, cum, quod vix aliter fieri potuit, circa illam temporis periodum quae a suo aeuo vsque ad proxime futuram mutationem, quam populi status experiebatur, sua orationum argumenta versarentur; indeque quae historia duce in his orationibus de personis in isto temporis circulo viuentibus seu rebus in eodem peractis per stylum propheticum possunt explicari, etiam de personis aliae periodi seu rebus multo serioribus non debeant explicari. Quod iam ad exempla supra commemorata attinet, petita illa sunt ex scriptis diuersarum periodorum. *Iesariae* officium erat fata populi sui a suo aeuo vsque ad finem captiuitatis babylonicae, quae proxima maxime memorabilis status mutatio fuit, describere; *Malachiae* iterum a suo aeuo, primo scilicet tempore post dictam captiuitatem, vsque ad natiuitatem CHRISTI, seu finem reipublicae iudaicae. In hoc itaque vt in mox praecedentibus duobus *Haggaeo* atque *Zacharia* quidquid ex Euangeliorum historia de CHRISTO suisque valere potest, non poterit non
de

de illo explicari, cum illorum temporis periodus, de qua vaticinia ediderunt, aeuum Christi comprehendat; nec tam memorabilis persona ante Christi tempus a captiuitatis babilonicae sine existisse relatum legamus, cui quidquid de Christo in his Prophetis intelligimus, tribui possit. Certissime itaque persuasum habemus in verbis (*Mal.* 3, 1.) הנני שלה מלאכי ופנתי דרך לפני mentionem fieri *Iohannis Baptistae* nec vilo modo dubitamus ex historia euangelica ea interpretari. Verum enim vero num ex hoc loco explicandus est, locus vt videtur parallelus *Ies.* 40, 3.? Nisi egregie fallor, minime. *Iesaias* in hoc capite, (ceteri aliis in locis sui libri vaticinatum eum esse de Messia ipse agnoscam,) si quid video, de fine captiuitatis babilonicae in prioribus verbis verba fecit; nec forte vertenda sunt verba קול קורא vox clamantis sed vox clamans in deserto cet. quamuis, etiamsi vertantur vox clamantis hoc nostrae interpretationi nihil officiat. Si explicandum est hoc caput de fine captiuitatis babilonicae et populi in terram iudaicam reductione, nec patitur totum argumentum huius capitis illud alia ratione exponi, cur hoc in loco mentio facta esset *Iohannis Baptistae*? Nonne probabilius est, esse hic orationem figuratam, qua Deus in terram babilonicam populi sui reducendi causa iter facturus repraesentatur, Vatemque dicere iam mandata esse data de viis repurgandis; quod nihil aliud sibi vult, quam Deum iam reditum illorum parasse? Solent enim Prophetae de rebus futuris verba facere tanquam de praesentibus. Adparere iam existimo neque hos locos secum posse conferre, neque me sine causa dixisse locos parallelos proximos differre a minus propinquis.

Proximos autem et *minus propinquos* anteponeudos esse *remotioribus* non difficile erit probatu. *Remotiorum* nomine comprehendimus, vt supra iam commemoratum est, scripta *chaldaica, syriaca, arabica* cet. Vt descriptionem eius vsus quem haec scripta praestant breuiter comprehendam, cerni iste mihi videtur, primo loco quod confirmatio significationis vocabuli seu dictionis, quae ex nexu orationis hebraicae est coniecta, inde peti possit; deinde quod, si ex hebraica lingua vocabuli cuiusdam significatio determinari nequit, hae

orientales dialecti consuli queant, et quo sensu illud in iisdem veniat, examina-
 ri. Si his limitibus semper circumscriptus esset usus dialectorum, inprimis
 arabicae, certe non adeo peccatum esset in abusu dialectorum, quod, ut dixi,
 de arabica tantum intellectum volo, nam, quod scio, quoad reliquas magis
 peccatum est in neglectu. Putamus autem verissime nos monuisse: locos paral-
 lelos *remotiores* postponendos esse *proximis* et *minus propinquis*, cum ma-
 gna semper sit inter has vicinas dialectos differentia, et saepius verba quoad
 litteras sibi simillima in alia dialecto plane diuersa veniant significatione, v. c.
 verbum חש Hebraeis valet *oblitus est*, Chaldaeis *inuenit*. Iam si quis ex
 chaldaica dialecto omnia verba hebraica vellet interpretari, verissima notio *obli-
 uionis*, quae in hebraica dialecto huic verbo subest, obliteraretur, et locorum,
 in quibus prostat, pessima interpretatio cogeretur. At quid faciunt qui quod-
 cunque verbum in dialecto arabica, alia significatione obuium, ad exemplum
 usus arabici volunt accommodare; qui eam significationem, quam suppeditant
 et nexus orationis et inprimis loci paralleli eliminare, et non nisi arabicam ve-
 ram agnoscere volunt? annon per se, etiam si exempla id non docerent, pos-
 set percipi, saepenumero non posse non peccari? Sed ne quis existimet me
 usum dialectorum in explicandis verbis hebraicis velle negare, breuiter addam
 hoc: Adfirmare me quidem, rarius esse debere studium, quod impenditur in
 locos parallelos *remotiores*, et tum demum adhibendum esse si ex *proximis* et
minus propinquis nihil certi pro verborum significatione promi possit; interim
 tamen magnum usum, quem haec scripta praestant minime negare; hoc autem
 optare ut orientalium linguarum periti, his dialectis non in damnum lin-
 guae hebraicae uti solerent, quae scilicet ex ipsa hebraica peti possunt et
 debent negligenter, arabicosque sensus inuehere ubique vellent; deinde ut non
 vnicuique fere in explicandis vocabulis operam suam collocarent, sed et explicatio-
 ni phrasium, imaginum atque repraesentandi rationum aliquid tribuerent, hoc
 ipsum enim beneficium non minus quam illud circa singula verba dialecti vici-
 nae nobis conferunt.

Quod

Quod tandem ad locos parallelos *remotiores* retulerim ipsum Nouum Testamentum nemo facile improbat, nisi qui vel Messiam in toto V. T. ignorant, vel qui enim omnibus in paginis inuenire sibi videntur; illi enim Nouum Testamentum in interpretatione veteris adhiberi posse negabunt; hi vero *proximis* potius quam *remotioribus* locis parallelis adnumerandum esse existimabunt. Vt media via, hoc in loco etiam vnice vera, incedam, de vsu N. T. in interpretatione Vet. hoc soleo suspicari: *Si vel verba orationis et eiusdem nexus vel etiam illa sola, non, nisi admodum coacte, de illustri persona ante Christi tempus nec de statu Iudaeorum ante haec tempora possunt explicari, et historia euangelica quadrat omnino in talem propheti- cam orationem, tum utique conferendum esse Nouum Testamentum, et ex illo vaticinium illustrandum.* Existimem itaque his arctioribus limitibus circumscribendum esse vsum N. T. in explicando vetere; nec ordinem esse inuertendum sic, vt quae loca V. T. in N. CHRISTO seu eiusdem aeuo tribuantur et in illum accommodentur, propter has accommodationes in textu hebraico ad istam rationem explicentur. Cur enim non liceat sic arbitrari, quum a nemine fere hoc nostro tempore negetur, permultas dari in N. T. ex Vet. accommodationes verborum, sententiarum, orationum?

§. VII.

Restat vt breuiter adhuc commemorem quid opus sit factu si plura, etque diuersissima, sese offerant loca parallela; vnde cognosci possit, quanam loca ex pluribus variis ad illustrandum eum, qui tractatur, seligi debeant? Aut quibus ex signis possit percipi similem locum in alterius interpretationem fundamentum esse ponendum? Respondeo res optime confici poterit ex duobus illis exemplis quae in ipsa disputatione adduxi, scilicet ex Ps. 40, 8. (pag. 7.) et ex Mal. 3, 1. p. 20. Quod ad prius: vnde cognosci possit si varii generis adsint loca parallela, quae ex iisdem debeant seligi, aptissimam esse arbitror dictionem **על כתב**. Triplicem huius *פגסססס* significationem commemoraui,

ui, *inscribere cui rei, perscribere ad aliquem, et praescribere cui.* Iam si quis quaerat, vndenam pateat hanc dictionem in dicto loco non vertendam esse *perscriptum est ad me* sed *praescriptum est mihi*? primam enim significationem hic locum habere non posse, vel me non monente, nemo non videt; facilis erit responsio: si attendatur totus orationis nexus multo faciliorem minusve coactum nasci sensum, si vertatur: applicor me vt expleam leges *mihi praescriptas*, quam *ad me perscriptas*; deinde, dici quidem *litteras* ad aliquem perscribere, sed non *leges*; tandem locum 2 Reg. 22, 13. etiam quoad reliqua verba propius ad nostrum accedere, quam loca, quae reliquas significationes fiunt. Doceat hocce exemplum, quod, *animo a praeiudicatis opinionibus libero attendendas esse προηρασεις*, regula sit, quae semper tutissime in delectu locorum parallelorum obseruari queat. Idem quoque de altero dubio quod moueri potest, num locus similis pro parallelo sit habendus nec ne? statuendum erit. Quo stem promissis vel duo verba illustrationis causa de loco Mal. 3, 1. coll. cum Cap. 40, 3. Iesaias addam. Negari nequit aliquam adesse similitudinem inter hos locos, et quod verba attinet etiam secum eos posse conferri, cum in utroque illorum viarum repurgatio h. e. praeparatio ad aduentum Domini sit quasi mandata; at si iam quaeratur, num vnus ex altero omnino possit explicari? nego atque pernego, diuersas enim tractant hi scriptores diuini materias, προηρασεις sunt mutatae, ideoque pro rerum natura temporumque de quibus verba faciunt ratione interpretatio cuiusque horum locorum moderanda.

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQVE
R E S P O N D E N T I

S. D.

P R A E S E S.

*T*rado TIBI iam, AMICISSIME STELLWAGENI *disputatio-*
nem, quam, etsi prae multis aliis polleres viribus proprio Marte
eam elaborare, mihi tamen soli voluisti relinquere, quo, quod TI-
BI ad huc relinquum esset temporis academici, tum praelectionibus
doctorum TVORVM tum lectioni librorum posses tribuere. Opto
ut TE huius consilii non poeniteat, et si forte sint qui optent ut
illud nunquam imissas, quibus scilicet mea omnia esse soleant inui-
sa, hoc mea causa nihil refert. Satis habeo quod certo persuasus
esse possim, nullum TE damnum inde esse facturum, quod liberio-
ri animo de plurium locorum biblicorum interpretandi ratione sen-
tentiam meam tulerim. Id ipsum autem non ex pruritu nouatu-
riendi a me factum esse, testabitur, ut ego quidem existimo, ratio
quam in tractandis istis locis sum secutus. Nemini illas meas
interpretationes obtrudam, interim nec ab omni veritatis specie
remotae mihi videntur. Nullus dubito debere hoc quemque bonum
et Dco, summo virium largitori, et suae integritati ut si illi oc-
casio detur, de quibusdam rebus cum illarum peritis differendi,

D

non

non alia ratione differat, quam veritatis sensus impellit, quo aliis
detur occasio eiusmodi Observationes explorandi; atque ut aut il-
larum auctor meliora edoceatur, aut ipse alios meliora edocere
possit. Habes hic OPTIME STELLWAGENI cussas cur aliquan-
tulum liberius in hac scriptione de variis locis iudicauerim. TV
ipse si quid forte speciosus magis quam verius a me hic ibi di-
ctum sit poteris discernere. Semper enim, ex quo TE propius no-
scere mihi contigit, TVI ingenii alacritatem atque acumen, cuius
multa sane eaque eulentissima specimina mihi dedisti, sum mira-
tus. O! TE felicem, quod non eorum bonorum ingeniorum mores
sis sectatus, qui cum sciant bona indole se esse praeditos, omnem
diligentiam, quam ad litterarum studium conferre debebant, abii-
ciunt. Maxime laudabilem potius diligentiam omnibus TVIS do-
ctoribus probasti, singularemque ideo illorum TIBI conciliaisti bene-
volentiam. In morum probitate etiam nulli facile cessisti. Gra-
tulator itaque Maxime Reuerendo Patri TVO quod, quam in TE
formando operam collocauit, iam laetari, nunquam vero impendii
in TVA studia facti Eum poenitere possit. Cumque iam in eo
sis, ut in patriam reuerzaris, hoc vnum TE moneo ut eum ani-
mum, quo hucusque fuisti adfectus, nunquam amittas. Hoc si fe-
ceris ego quidem plane non dubito summum Numen omnibus
TVIS coeptis adfuturum esse. Vale, et si merear, me amare per-
ge. In Reg. Frid. a. d. 12. Aug. 1769.

STELL-

QVIBUS STELLWAGENIO,
IUVENI PRAENOBILISSIMO ET DOCTISSIMO,
AMICO SVO,

S. P. D.

M. LVDOVICVS MARTINVS TRAEGER.

Quod me ad publicum colloquium imitas, agnosco humanitatem TVAM. Assentio autem voluntati TVAE eo libentius, quo magis, ex quo TE, qualis sis, pernoni, iam dudum vero noui, semper TE fuisse in eorum numero intellexi, quales exoptari iuuenes atque prae omnibus amari ab optimo quoque videmus. Namque ingenii praestantiam, diligentiam, quae, quemadmodum ingenium, in litteris valet plurimum, elegantiam morum, et quidquid dici honorifice de theologiae cultore potest, boni, qui aliquam TVI notitiam habent, omnes TIBI gratulantur. Neque hanc TVAM indolem disputatio negat, quam velut eruditionis specimen, exhibes. Quae quidem mihi maxime probatur propterea, quod insunt stabiles cautiones atque praecepta, receptis meliora, aliena ab iis, quae infructuosa et puerilia sectari in hoc negotio plurimi solent: usu enim, quae expetenda probabilisque sit, omnis metienda cognitio est. Cum itaque hac laudabili voluntate erga nostra studia sis, ex animo TIBI precanda est opportunitas, ea, quae ita didicisti, mox communicandi cum aliis, iique honores, qui amplissimi, confecto studiorum curriculo, decerni possunt. Sed quaeris istam occasionem, faustis omnibus, in patria. Itaque in amicum congressum tuum et colloquium haud potero venire in posterum; quod, quoniam, ut scis, TE amo, aegre feram. Leuabis dolorem, cum mei nunquam amittes memoriam, meque, ut adhuc amasti, ita semper amabis. Vale, CARISSIME, et res tuas per omnem vitam age feliciter! Halae d. XII. Aug. clo 10 cclxviii.

AMI-

AMICISSIMO STELLWAGENIO SVO

S. P. D.
DANIEL RIECKEN.

Etsi secundum aureum illud Hesiodi carmen notissimum

Τῆς ἀρετῆς ἰδρωτα θεοὶ προπάροισεν ἔθνησαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ἄρδιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν
Καὶ τραχὺς τὸ πρῶτον.

TV tamen AMICE SVAVISSIME vnus ex multis non deterritus hacce va-
tis descriptione, viam ad eam perducentem ingressus es, semelque ingressa
non aberrasti, sed omnibus feliciter impedimentis, eam TIBI occludenti-
bus, subactis, eo usque in ea peruenisti, ut canere quoque posses:

ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται

Ἐπίδῃ δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπήπερ ἔουσα.

Qua quidem re factum est, ut TE TVIS non solum doctoribus commenda-
res: verum etiam mihi omnibusque, quibus TE penitus nosse contigit,
exemplum praeberes omnium imitatione dignissimum. Sive enim TVAM
diligentiam TVVMQVE ingenium atque enatam inde eruditionem solidam,
sive morum probitatem, suauitatem candoremque spectem: TV omnes, iis-
dem TECVM litteris operam dantes, nisi post TE reliquisti; nemini tamen
fuiisti secundus. Tot tantisque igitur virtutibus ornatus cum in patriam
reuertere mediteris: non possum quin TIBI antea, quam ad patrios lares sa-
lutandos, parentesque et amicos TVOS amplectendos properas, pro innu-
meris amoris in me TVI speciminibus meritas persolam gratias, et Deum
T. O. M. supplex adorem, ut TE saluum atque incolumem deducat do-
mum. Vale AMICE SVAVISSIME nec desine, me absentem eodem profe-
qui amore, quo amplexus es praesentem. De me vero TIBI quaeso per-
suasum habeas, nullum mihi fore diem cariorem, quam quo TE iterum
familiariter uti mihi licebit.

HEN-

HENRICVS MATTHIAS ORTGIESE
STELLWAGENIO SVO

Quamquam et eruditio singularis TVA, SVAVISSIME STELLWAGENI, et prouincia, quam in me lubens suscepi dissidentis, mihi occasionem praebeant, iure quodam meo in doctrinae TVAE laudes excurrendi: tamen, ne nimis arroganter, quod viris tantummodo laudatis licet. in me transferre videar, de hoc dissidentium iure decedere, fas esse puto. Hoc potius agam, ut, qualis inter nos amicitiae fuerit ratio, innotescat. Ea igitur non argento, neque auro, (quibus vulgi continetur amicitia, plumbeis sane relinquenda hominibus), fuit superstructa, sed, quibus vera absoluitur virtutibus, humanitate, constantia, fide. O utinam mihi liceret, TECVM, AMICORVM OPTIME, sine intercapedine versari! Sed cum ea sit rerum humanarum facies, atque conditio, ut carissima quaeque nobis praeter spem atque opinionem eripiantur: nihil mihi reliquum est, quam ut reditum in patriam, quem meditaris, precer auspiciatissimum; meque semper fauorū atque amicitiae TVAE habeas commendatissimum, vehementer etiam atque etiam rogem. Caeterum Vale, atque res TVAS age omnes ex voto feliciter! Dabam Halae in Acad. Frid. d. XII. Aug. cło Io cclxviii.

PRAENOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO
DOMINO RESPONDENTI

S. P. D.

CAROLVS GVILIELMVS SCHVLER, Pom.

OPPONENS.

Nihil omnino mihi accidere potuisset acceptius, quam TVARVM ingenii facultatum verum esse testem. Ipsae eximiae animi vitaeque TVAE virtutes, et illi, qui simili hac mecum delectantur fortuna, me non sine ratione ita sentire testantur: hoc esse felix faustumque tempus. Multis usque pluribus illas virtutes et mentis TVAE splendorem, sicuti easdem singulas, enarrare possem, nisi simul eo ipso illarum virtutum fere maximam, praeclarem, puto, modestiam TIBI abnegasse viderer. Attamen non possum non, quin imprimis assiduam illam in perdiscendis, quas elegeras TIBI colendas, scientiis gravissimis diligentiam, cuius perfectum exemplar huc usque omnibus praebuisti et ingenuam animi integritatem, optimam illam hominis et amici notam, quae mihi inter alias virtutes clariori luce in TE fulgere visa est, admirer et huic me maxime obstrictum profitear. Deus O. M. corroboret omnia TVA ardentissima virtutis studia et nunquam occasiones et media deneget, quibus illa se prode et felicissimos suos effectus ostendere possint. Quomodo mihi gratulabor, si amicam mentem meique memoriam mihi servaueris: ex mea saltim parte talem non impercussam et nullo tempore, nullo irruentis fortunae impetu, labefactam spondeo. Vale. Dab. Halae d. XII. Augusti MDCC LXIX.

01 A 6630

ULB Halle

3

002 934 914

vd 18

7

DE
VSV HERMENEVTICO
LOCORVM PARALLELORVM

QVI EXEMPLIS EX V. T. PETITIS

ILLVSTRATVR.

EX AVCTORITATE

AMPLISSIMORVM PHILOSOPHORVM IN REGIA FRIDERICIANA

PRAESIDE

GEO. IOAN. LVDOV. VOGEL A. M.

AMPLISS. PHILOSOPH. ORD. ADIVNCTO

A. D. XIV. M. AVGVSTI CIOIO CCLXIX.

FVBLICE DISPVTABIT

CHRISTIANVS GVILIELMVS STELLWAGEN

FRISO - ORIENTALIS.

HALAE AD SALAM, AERE HENDELIANO.